

УДК 373.3.013.74:373.3.091.2

DOI: 10.36550/2415-7988-2024-1-215-347-350

ФІЗЕШИ Октавія Йосипівна –
 доктор педагогічних наук, професор
 Мукачівського державного університету
 ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0423-3154>
 e-mail: oktaviia.fizeshi@gmail.com

ОРГАНІЗАЦІЯ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ В СЛОВАЦЬКІЙ РЕСПУБЛІЦІ

У статті проаналізовано особливості початкової освіти в Словацькій республіці. З'ясовано особливості здобуття початкової освіти та її місця в загальній структурі системи освіти, терміни навчання в початковій школі. Мета публікації полягає у виявленні та аналізі особливостей початкової освіти в Словацькій республіці. Серед методів, які використовувалися в процесі дослідження, чільне місце належить контент-аналіз наукових розвідок вітчизняних компаративістів з метою виокремлення особливостей початкової освіти в Словацькій республіці (місце в структурі системи освіти, початок та терміни навчання, головні реформи, управління та фінансування). Звернено увагу на процеси реформування початкової освіти в контексті нормативних документів з питань Словацької республіки (закон «Про виховання та освіту» (2008), Статут Міністерства освіти, науки, розвитку молоді (2024), Стратегія Словацької Республіки щодо рівності, інтеграції та участі ромів до 2030 року (2021)). З'ясовано особливості здобуття початкової освіти та її місця в структурі системи освіти, терміни навчання в початковій школі. Звернено увагу на законодавчий контекст процесів реформування початкової освіти. Управління закладами освіти здійснюється «регіональними урядами» – місцевими органами державного управління освітою, які діють як окремі юридичні особи та здійснюють управління освітою в областях. Зміст початкової освіти представлений освітніми галузями «Мова та спілкування», «Людина і природа», «Людина і суспільство», «Людина і цінності», «Математика й робота з інформацією», «Людина і світ праці», «Мистецтво та культура», «Здоров'я і рух», а також наявністю трансверсійних тем щодо особистісного та соціального розвитку, екологічної освіти, медіа-освіти, мультикультурної освіти тощо. Акцентовано увагу на досвід Словацької республіки в питаннях організації освітнього процесу для дітей-ромів у початкових школах, що актуалізує його для використання в початкових школах Закарпаття. Адже ромське населення завжди було невід'ємною частиною демографічного різноманіття Закарпаття, проте представники саме цієї національної спільноти традиційно найменш залучені до освітніх процесів.

Ключові слова: початкова освіта, управління закладами освіти, ромське населення, Словацька республіка, Закарпаття.

FIZESHI Oktaviia Yosyivna –
 doctor of pedagogic sciences, professor
 Mukachevo State University
 ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0423-3154>
 e-mail: oktaviia.fizeshi@gmail.com

ORGANIZATION OF PRIMARY EDUCATION IN THE SLOVAK REPUBLIC

The article analyzes the features of primary education (place in the structure of the education system, age and duration of education, main reforms, management and financing) in the Slovak republic. Purpose: to identify and analyze the features of primary education in Slovak republic. Methods: content analysis of scientific studies aimed at highlighting the features of primary education in the Slovak republic (place in the structure of the education system, age and duration of education, main reforms, management and financing). Attention is paid to the processes of primary education reform Slovak republic (Law on Education (School Act) and on Amendments to Certain Acts (2008), Statute of the Ministry of Education, Research, Development and Youth of the Slovak Republic (2024), Strategy for Roma equality, inclusion and participation until 2030 (2021)). Results & Conclusions: the peculiarities of obtaining primary education and its place in the structure of the education system, the terms of primary school education have been clarified. Attention is drawn to the legislative context of primary education reform processes. Management of educational institutions is carried out by "regional governments" - local bodies of state education management, which act as separate legal entities and manage education in the regions. The content of primary education is represented by the educational fields "Language and communication", "Man and nature", "Man and society", "Man and values", "Mathematics and knowledge work", "Man and the world of work", "Art and culture", "Health and movement", as well as the presence of transversal topics related to personal and social development, environmental education, media education, multicultural education, etc. Attention is drawn to Slovakia's experience in organizing the educational process for Roma children in primary schools, which actualizes it for use in primary schools in Transcarpathia. The Roma population has always been an integral part of the demographic diversity of Transcarpathia, but however, representatives of this particular national community are traditionally the least involved in educational processes.

Key words: primary education, management of educational institutions, Roma children, Slovak republic, Transcarpathia.

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Дослідження досвіду європейських країн у контексті реалізації початкової освіти є важливим складником компаративних досліджень, що уможливорює виокремлення актуального досвіду, який може бути адаптований до умов вітчизняної освіти. Наша публікація присвячена вивченню досвіду Словацької республіки з питань організації, управління, реформування змісту початкової освіти, в тому числі в умовах полікультурного середовища. На сьогодні Словаць-

ка Республіка є країною-членом Європейського Союзу, має не тільки спільний з Україною кордон, але й набагато глибші історичні зв'язки. Зокрема із Закарпаттям, разом з яким Словацьчина впродовж багатовікового періоду входила до складу Габсбурзької монархії, Австрійської імперії, а впродовж 1919-1938 рр. закарпатські землі входили до складу Чехо-словацької республіки під назвою Підкарпатська Русь. Цей період називають одним із найефективніших періодів у розвитку освіти та шкільництва Закарпаття першої половини

XX століття, про що свідчить відкриття великої кількості початкових шкіл, удосконалення процесу підготовки вчительських кадрів, а також відкриття в 1926 р. в м. Ужгороді першої на території Східної Європи початкової школи для ромського населення [4], [5].

Аналіз останніх досліджень та публікацій.

Питання становлення та розвитку освіти в Словацькій Республіці досліджували вітчизняні педагоги-компаративісти Т. Бондар (інтеграція ромських дітей до навчання в школі), В. Гладуш, Т. Ключкович, В. Кляйн, В. Шилонова (інклюзивної освіти в Словаччині), Г. Товканець (особливості становлення вищої економічної освіти в Словаччині) та ін.

Мета публікації – охарактеризувати особливості початкової освіти в Словацькій республіці.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Система освіти Словаччини зазнала системних перетворень після виокремлення з Чехословацької Соціалістичної Республіки внаслідок «оксамитового розлучення» в 1993 р. та здобуття повної незалежності та суб'єктності як окремої держави Словацька Республіка. Освітня сфера Словаччини регламентується Законом № 245/2008 «Про виховання та освіту». Система освіти Словаччини має таку структуру: загальна освіта (*zakladna škola + stredoškolske všeobecne vzdelavanie*), професійна освіта (складається з власне професійної (*vysvedčenie o záverečnej skúške ma výučný list*) та вищої професійної освіти (*absolventský diplom ma vysvedčenie o absolventskej*) та вища освіта (*vysoké školy*, що об'єднує бакалаврський, магістерський, докторський рівні) [3].

Відповідно до Закону № 245/2008 «Про виховання та освіту» загальна середня освіта складається з таких ступенів: базова освіта (*základná škola*) (9 р.), повна середня освіта (*stredoškolské všeobecné vzdelávanie*) (4 р.) для загальної середньої та середньої професійної освіти., а для мистецьких спеціальностей тривалість повної середньої освіти становить 6 (музика, вокал і театральне мистецтво) та 8 років (хореографія). Здобуття повної середньої освіти забезпечують гімназії (*gymnázium*), консерваторії (*konzer- vatórium*), середні професійні школи (*stredná odborná škola*) та середні професійні училища (*stredné odborné učilište*). У закладах середньої професійної освіти здобувачі також здобувають повну середню освіту та одночасно здобувають професійні кваліфікації (охорона здоров'я, менеджмент, економіка, технології, мистецтво тощо). Задля вступу на навчання в заклади вищої освіти здобувачі повинні отримати диплом про складання матурального іспиту (*vysvedčenie o maturitnej skúške*), який складається з чотирьох обов'язкових (словацька мова та література, математика, англійська мова) та двох вибіркових предметів [3].

Для вступу дитини до початкових класів у Словаччині обов'язковою є передшкільна освіта, зокрема про це йдеться в підзаконних актах до Закону: з «1 вересня 2021 р. по 31 серпня 2026 р. діти повинні здобувати обов'язкову дошкільну освіту в закладах дошкільної освіти (*materská*

škola), що «сприятиме розвитку особистості дитини в соціально-емоційній, інтелектуальній, фізичній, моральній, естетичній сферах, створенню передумов для подальшого навчання». Базова освіта складається з двох циклів – початкова освіта (4 р.) та базова середня освіта (5 р.) Початок навчання в базовій школі є «формування розуміння основ світогляду, ключових життєвих компетентностей, базової орієнтації у світі, культурної грамотності та мотивації до подальшої освіти та навчання впродовж життя» [3].

Щодо початкової освіти в Словаччині, то вона подібна до чеської системи, адже також є дворівневою: перший рівень – 1-4 класи (МСКО 1) та другий рівень 5-9 класи (МСКО 2). Після завершення першого ступеню початкової школи учень може продовжити навчання у восьмирічній гімназії, проте в такому випадку він повинен скласти вступні іспити, яких немає при переході з першого на другий рівень. Максимально допустима наповнюваність учнів в одному класі становить 25 осіб. Структура навчального року – 2 семестри, початок навчання 1 вересня, закінчення навчального року – 31 серпня. На канікули відводиться 2 дні – осінні, 2 тижні – Різдвяні, 1 тиждень – зимові, 4 дні – Великодні, 9 тижнів – літні [6, с. 513]

Центральним органом управління освітою в Словаччині є Міністерство освіти і культури Словацької республіки, до повноважень якого належать: реалізація державної політики в галузі освіти та координація діяльності та управління дошкільною, початковою, середньою, професійною та вищою освітою та освітою впродовж життя. До переліку повноважень Міністерства щодо початкової освіти, згідно *Štatút Ministerstva školstva, výskumu, vývoja a mládeže Slovenskej republiky schválený uznesením vlády SR (2024)*, належать: підготовка стратегічних, концептуальних і методологічних документів з питань освіти; затвердження освітніх програм і навчальних видань; регулювання мережі шкіл і закладів позашкільної освіти; координація управління професійним розвитком педагогічних працівників; керівництво експериментальною та інноваційною діяльністю в закладах освіти; забезпечення фінансування регіональної освіти; узагальнення інформації про кількість дітей, учнів та студентів для формування бюджетів; оголошення та координація проведення змагань учнів основної та старшої школи та організаційне забезпечення їх участі в обраних міжнародних змаганнях [1]. З 1 січня 2022 р. у кожному регіоні та в м. Братиславі створені обласні управління освіти – «регіональні уряди» як місцеві органи державного управління освітою, що діють як окремі юридичні особи та здійснюють управління освітою в областях. Регіональні уряди беруть участь у розробці бюджету шкіл; подають інформацію про включення/виключення шкіл з державного реєстру; здійснюють контроль за використанням закладами освіти бюджетних коштів; фінансування проведення регіональних етапів олімпіад; опрацювання та клопотання перед Міністерством щодо виділення додаткових коштів для закладів освіти; забез-

печення фінансування додаткових виплат асистентам учителів, які працюють з дітьми з особливими освітніми потребами тощо.

Зміст початкової освіти в Словаччині представлений такими освітніми галузями – «Мова та спілкування», «Людина і природа», «Людина і суспільство», «Людина і цінності», «Математика й робота з інформацією», «Людина і світ праці», «Мистецтво та культура», «Здоров'я і рух». У навчальних планах для початкових класів присутні також трансверсійні (крос-культурні) теми з особистісного та соціального розвитку, екологічної освіти, медіа-освіти, безпеки дорожнього руху, захисту життя та здоров'я, народознавства, мультикультурної освіти, освіти для сімейного життя) [6, с. 250]. Загальна річна кількість навчальних годин становить – 2.693 год, тижневе навантаження по класах становить у 1 класі – 22 год, 2 класі – 23 год, 3 класі – 35 год і в 4 класі – 26 год. Тривалість уроку 45 хв [6, с. 513]. Серед навчальних предметів у початкових класах пріоритет за кількістю годин надається гуманітарному блоку (словацька та іноземна мова, історія, етика/релігієзнавство), потім – предметам природничо-математичного циклу (математика, природознавство, географія, основи комп'ютера), а також предметам художньо-естетичного циклу й фізкультури. Іноземну мову словацькі школярі починають вивчати з 3-го класу, а з 2-го класу розпочинають опановувати інформаційно-комп'ютерними технологіями в рамках вивчення навчального предмету «Основи комп'ютера». Зазначимо, що перелік навчальних предметів, які вивчають учні за рівнем МСКО І в Словаччині, дуже подібний з відповідним переліком навчальних предметів, які вивчають молодші школярі в українських школах. Наприкінці освітнього рівня МСКО І словацькі школярі проходять тестування зі словацької мови та математики [6, с. 307].

Серед актуального досвіду організації початкової освіти в Словацькій Республіці ми акцентуємо на наявності крос-культурних тем у навчальних планах, які виконують важливу роль у формуванні в молодших школярів життєво важливих компетентностей, формують навички спілкування в полікультурному середовищі, а також сприяють вихованню толерантності та поваги до представників різних національностей та культур. Насамперед, мова йде про досвід Словаччини в організації освіти для дітей-ромів. Історичні корені заснування в Закарпатті першої школи для дітей-ромів детально описано в наших попередніх дослідженнях [4], [5]. Проте зауважимо, що в сучасних умовах на території Закарпаття за офіційними даними перепису населення за 2001 р. проживало близько 14 тис. осіб, але за неофіційною статистикою кількість осіб ромської національності в кілька разів є більшою. Тому важливою є проблема, насамперед, в одержанні інформації щодо точної кількості осіб молодшого шкільного віку ромської національності, які компактно проживають у різних місцевостях Закарпаття (Виноградів, Королево, Мукачево, Перечин та ін.), а вслід за нею – проблема залучення дітей молодшого шкільного віку до навчання. Словацька Республіка

в цьому напрямку має багато напрацювань, про які більш детально йдеться в наукових розвідках О. Біди, Т. Бондар, К. Лабош та ін. Після набуття членства в Європейському Союзі Словаччина ратифікувала низку європейських документів та на законодавчому рівні закріпила статус ромського населення та його права на освіту (Принципи державної політики Словацької Республіки щодо ромів, 1991, Стратегія Словацької Республіки щодо інтеграції ромів до 2020 року, 2011, Стратегія Словацької Республіки щодо рівності, інтеграції та участі ромів до 2030 року, 2021 та ін.). Зокрема, Стратегією щодо рівності, інтеграції та участі ромів до 2030 року освіту виокремлено як один із ключових напрямів інтеграції дітей-ромів, реалізація якого передбачає забезпечення доступу ромських дітей до здобуття освіти на всіх рівнях, зменшення сегрегації в школах та збільшення кількості ромських дітей у закладах дошкільної освіти та ін. [3].

Висновки та перспективи подальших розвідок напрямку. Таким чином, можемо констатувати, що початкова освіта Словаччини є важливим складником освітньої політики словацької держави та спрямована на формування в дітей молодшого шкільного віку компетентностей, що відповідають загальноприйнятим європейським стандартам на рівні МСКО І. Виокремлено такі особливості організації (обов'язкова дошкільна освіта, чотирирічний термін навчання, інклюзивність) та управління початковою освітою (децентралізація, діяльність регіональних урядів). Актуальними напрямками для наступних досліджень є вивчення шляхів адаптації позитивного досвіду Словаччини в контексті організації освіти для дітей-ромів як представників національних меншин у практику роботи вітчизняного шкільництва, адже на сьогоднішній день залучення ромських дітей до систематичного навчання в нашій країні належить до питань, що потребують вирішення на загальнодержавному та місцевому рівнях.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Štatút Ministerstva školstva, výskumu, vývoja a mládeže Slovenskej republiky schválený uznesením vlády SR č. 111 zo dňa 22. februára 2024. 2024. URL: <https://www.minedu.sk/data/att/bff/28768.1bdc27.pdf> Дата звернення: 20.05.2024 р.
2. Stratégia rovnosti, inklúzie a participácie rómov do roku 2030. 2021. URL: https://www.romovia.vlada.gov.sk/site/assets/files/1113/strategia_2030.pdf?csrt=15254680993709108259 Дата звернення: 19.05.2024 р.
3. Zákon o výchove a vzdelávaní (školský zákon) a o zmene a doplnení niektorých zákonov. № 245/2008 Z. z. 2008. URL: <https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/2008/245/20160101> Дата звернення: 19.05.2024 р.
4. Фізеші О. School education of roma children in Transcarpathia: the history of formation and development. *Mountain school of Ukrainian Carpaty*. Вип. 29. 2023. С. 71–74.
5. Фізеші О.Й. Початкова школа на Закарпатті (друга половина XIX – початок XXI ст.): монографія. Ужгород, 2015. 528 с.
6. Ярова О.Б. Тенденції розвитку початкової освіти в країнах Європейського Союзу: дис. ... спец. 13.00.01 «Загальна педагогіка та історія педагогіки». Київ, 2018. 531 с. URL: https://undip.org.ua/wp-content/uploads/2021/06/Dysertatsiia_YArova-O.B..pdf. Дата звернення: 22.05.2024 р.

REFERENCES

1. Štatút Ministerstva školstva, výskumu, vývoja a mládeže Slovenskej republiky schválený uznesením vlády SR č. 111 zo dňa 22. februára 2024. (2024) [Statute of the Ministry of Education, Research, Development and Youth of the Slovak Republic. approved by the Resolution of the Government of the Slovak Republic No. 111 of February 22, 2024]. Available at: <https://www.minedu.sk/data/att/bff/28768.1bdc27.pdf> [Accessed 20 May 2024].
2. Stratégia rovnosti, inklúzie a participácie rómov do roku 2030 (2021) [Strategy for Roma equality, inclusion and participation until 2030]. Available at: https://www.romovia.vlada.gov.sk/site/assets/files/11113/strategia_2030.pdf?csrt=15254680993709108259 [Accessed 19 May 2024].
3. Zákon o výchove a vzdelávaní (školský zákon) a o zmene a doplnení niektorých zákonov. № 245/2008 Z. z. (2008) [Law on Education (School Act) and on Amendments to Certain Acts]. Available at: <https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/2008/245/20160101> [Accessed 19 May 2024].
4. Fizešhi, O. (2023). School education of roma children in Transcarpathia: the history of formation and development. Mountain school of Ukrainian Carpaty. Вип. 29. С. 71–74.
5. Fizešhi, O. Y. (2015). Pochatkova shkola na Zakarpatti (druga polovyna XIX – pochatok XX st.): monohrafiia. [The

primary schols in Transcarpathia (the second half of the XIX – the beginning of the XXI century): monograph]. Uzhhorod. 528 s. [in Ukrainian]

6. Yarova, O. B. 2018. Tendentsii rozvytku pochatkovoї osvity v krainakh Yevropeiskoho Soiuzu [Trends in the development of primary education in the countries of the European Union]. Diss. dr. ped. of science. Kyiv. Available at: https://undip.org.ua/wp-content/uploads/2021/06/Dysertatsiia_Yarova-O.B..pdf [Accessed 22 May 2024]. [in Ukrainian]

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

ФІЗЕШІ Октавія Йосипівна – доктор педагогічних наук, професор Мукачівського державного університету.

Наукові інтереси: організація освіти в Словацькій республіці.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

FIZESHI Oktaviia Yosypivna – doctor of pedagogic sciences, professor Mukachevo State University.

Scientific interests: organization of education in the Slovak Republic.

Стаття надійшла до редакції 27.08.2024 р.

УДК 37.091.4:316.4.051Ющук(045)

DOI: 10.36550/2415-7988-2024-1-215-350-354

КУЗЬМЕНКО Надія Михайлівна –

доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри педагогіки Київського національного університету імені Тараса Шевченка

ORCID: <https://orcid.org/0009-0008-8457-0292>

e-mail: n2806@ukr.net

I. ЮЩУК І ШІСТДЕСЯТНИКИ: ВЗАЄМИНИ, ВИПРОБУВАНІ ЧАСОМ

В умовах боротьби України за свою незалежність і цілісність спостерігається підвищена увага до життєпису й духовної спадщини педагогічних постатей минулого. Як відомо, минуле, теперішнє та майбутнє нерозривно пов'язані. Те, що проживає сьогодні наша країна, сягає своїм корінням у давнину. Трагічні події, які переживає наша держава, дали поштовх до розуміння циклічності історії та усвідомлення значущості духовної спадщини видатних діячів минулого. У цій статті на прикладі постаті І. Ющука розкрито становлення української державності. Схарактеризовано ранній період професійної діяльності Івана Ющука, починаючи з його роботи вчителем української мови та літератури у Лудинській середній школі (1957–1959), де він викладав французьку мову, хімію та основи дарвінізму. Описано важливий етап його життя в Інституті літератури ім. Т. Г. Шевченка АН УРСР, куди він вступив як аспірант зі спеціальності «Сербська література». Особливу увагу приділено формуванню його зв'язків із представниками шістдесятництва – І. Дзюбою, І. Світличним, В. Стусом, Ю. Бадзьом. Автор розкриває суспільно-політичний контекст того часу: період «відлиги», розвиток шістдесятництва та дисидентського руху. Висвітлено драматичні моменти життя науковця, зокрема його звільнення з Інституту літератури в 1966 році через політичну неблагонадійність після проведення обшуків КДБ.

Висвітлено важливі віхи життя та діяльності видатного українського мовознавця Івана Пилиповича Ющука в контексті суспільно-політичних подій другої половини ХХ – початку ХХІ століття. Розкрито його тісні зв'язки з представниками українського шістдесятництва, зокрема з В. Стусом, Ю. Бадзьом та Д. Павличком. Описано період політичних переслідувань науковця, його участь у дисидентському русі та роль у збереженні праці Ю. Бадзя «Право жити». Висвітлено внесок І. Ющука у становлення української державності через участь у створенні Всеукраїнського товариства української мови та діяльність у Демократичній партії України, де він обіймав посаду заступника голови. Окрему увагу приділено його науковій діяльності, зокрема створенню «Словника української мови VI століття» (2017 р.), що містить понад 13 000 слів слов'янського походження та має важливе значення для утвердження самобутності української мови. Підкреслено високу оцінку наукового доробку І. Ющука його сучасниками, зокрема Д. Павличком, який назвав словник «вершиною дослідницького, наукового мислення про українську мову».

Ключові слова: українська мова, І. Дзюба, І. Світличний, В. Стус, Ю. Бадзьо, Д. Павличко, суспільно-політичний контекст.

KUZMENKO Nadiya Mykhailivna –

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Professor, Department of Pedagogy Taras Shevchenko Kyiv National University

ORCID: <https://orcid.org/0009-0008-8457-0292>

e-mail: n2806@ukr.net